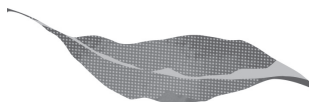

Molukse Lente

Van ver gekomen, gekomen om verder te gaan

Inhoudsopgave

Inleiding	10
Toeval bestaat niet	13
Wat is generationeel trauma? samen met Talia Latuhihin	21
Ɛen paradijsvogel in een duivenkooi met Joenoes Polnaji	36
Zien en gezien worden met Rio Lekatompessy	46
Meer dan Moluks met Dje-Rimo Holle	56
De kracht van de Molukse vrouw met Ida Kakisina	66
Voor de kleine Sarah's met Sarah Sahertian	76
Ɛen brug bouwen met Miguell Kaidel	85
Thuiskomen in jezelf met Joyce Dijkstra	94
De plek creëren waar jij wordt gevierd met Rocky Hehakaija	104
Luar Biasa met Desley Mooij	114
Balans tussen het collectief en het individu met Jamie Schaduw	123
Dankwoord	134
Over de cover	138
Begrippenlijst	140
Noten en bronnen	145

Inleiding

“Niet alle Molukkers vinden het nodig om stil te staan bij wat hun ouders en grootouders aan pijn hebben meegemaakt. Sommigen geven aan geen slachtoffergevoel aangepaat te willen worden. Anderen ervaren de waarheid als te pijnlijk, het komt te dichtbij. En weer anderen nemen een houding aan van: ik wil vooruitkijken, naar de toekomst. Hoe begrijpelijk deze houdingen ook zijn, in feite wordt met de relativering, de ontkenning en het wegvluchten voor het pijnlijke verleden bevestigd dat het Molukse verleden inderdaad geresulteerd heeft in een diepe wond. Een wond die men niet wil voelen, maar die er wel is.”

Uit het boek: De pijn is hard, omdat ik zacht ben... van (oom) Bram Latumahina.

Naarmate dit boek vorderde, heb ik deze inleiding en het eerste hoofdstuk wel vijftien keer herschreven. De eerste versie werd geschreven door een jong, nieuwsgierig en ambitieus meisje. Ze wist niet waar ze aan begon, wat ze allemaal (bij zichzelf) los zou maken in dit proces. Het proces van een boek schrijven, maar vooral het proces van generationeel trauma onderzoeken. Háár generationeel trauma. Ze had vragen waar ze antwoorden op zocht. Ze wilde zich vooral niet meer zo eenzaam voelen in haar identiteit. Naast antwoorden was ze vooral op zoek naar lotgenoten.

Het begon al op de basisschool: ik moest mezelf bewijzen om de havo te kunnen doen. Ik heb heel hard gewerkt op de middelbare school om te bewijzen dat ik het niveau wél aankon. En dat is gelukt: met een afgerond hbo-diploma op zak schrijf ik nu dit boek. Maar dat ging niet zonder vallen, veel vallen en elke keer bang zijn om op te

staan. Mijn bewijsdrang werd al vroeg getriggerd. Ik kon en wilde geen keuzes maken, de wereld lag toch aan mijn voeten? Zeker toen ik op mijn zeventiende het huis uitging om in Utrecht te gaan studeren. Ik geloofde dat ik vrienden, een relatie, familie, twee steden en bijbanen wel kon balanceren. Dat lukte mij ook, alleen vergat ik daarbij mijzelf. De werkdruk was hoog, mijn ambitie nog hoger.

Ik ben altijd heel nieuwsgierig geweest, wilde weten hoe de wereld in elkaar zat. Om mij voor te bereiden op hetgeen wat men 'het leven' noemt. Want als je voorbereid bent, kan er niks fout gaan. Als er niks fout gaat, hoeft je ook niet bang te zijn. Dan hoeft je geen pijn te voelen.

Mijn verhaal heeft zoveel haken en ogen dat ik tijdens het schrijven een beetje de weg ben kwijtgeraakt. Bij elk interview dat ik afnam, elk gesprek dat ik over het boek heb gevoerd, elk woord dat ik schreef, legde ik nieuwe verbanden en leerde ik meer over de cultuur, de gemeenschap en mijzelf. Ik heb me vaak dom gevoeld omdat ik dingen niet weet of dat ik de taal niet spreek. Maar ik ben niet alleen en jij ook niet. We zoeken samen en leren van elkaar.

Na alle processen waar ik doorheen ben gegaan met het schrijven van dit boek, heb ik mijn weg gevonden. Het doel van dit boek is duidelijk: antwoorden zoeken op mijn vragen en deze delen met mijn generatiegenoten zodat zij ook antwoorden vinden. Want het is belangrijke informatie, dat geloof ik. Het tweede doel is: laten zien dat wij er nog zijn, derde-, vierde- en vijfdegeneratie-Molukkers in Nederland, dat wij ons eigen verhaal hebben en blijven vertellen. Vanaf nu niet meer vanuit pijn maar vanuit kracht, hoop en liefde.

Wat is generationeel trauma?

Samen met Talia Latuhihin

Als je op zoek gaat naar je (Molukse) roots en de eerste antwoorden vindt, kan het ineens erg snel gaan. Bij elk antwoord dat ik kreeg, ontstond er een nieuwe vraag. Onder het mom van een studieopdracht durfde ik gesprekken aan te gaan die ik normaliter niet zou voeren. Zo rolde ik van het ene project in het andere en begonnen er verschillende lijnen van dezelfde zoektocht door elkaar heen te lopen. Terwijl ik mij inzette voor Molukse Takkie de podcast, was ik bezig met zelfreflectie en zelfontwikkeling. Elke dag leerde ik wat nieuws over mijzelf en de Molukse cultuur. Daarnaast begon ik mij steeds meer te bewegen binnen de gemeenschap. Wat eerst buiten mij leek te staan – de verhalen, het verleden, stukken van de cultuur – voelde ineens als iets wat ook door mij heen bewoog. Wat eerst voorzichtig aftasten was, werd langzaam maar zeker een thuiskomen in mezelf.

In die zoektocht naar antwoorden op de vragen ‘Waarom werk ik zo hard?’ en ‘Wat voor trauma draag ik met mij mee?’ kwam ik in gesprek met coach Talia Latuhihin. Talia heeft een diepe passie voor het zoeken naar innerlijke vrijheid en het hierin begeleiden van mensen. Als je kampt met een trauma, of dat nou van jou is of van je voorouder, ben je niet vrij. Je leeft in angst, woede en verdriet. Talia geeft op een heldere manier inzicht in de onzichtbare structuren en overlevingsmechanismen binnen onze Molukse gemeenschap hier in Nederland. Ze benoemt de dingen die velen van ons voelen, maar

moeilijk kunnen duiden. Samen met haar schrijf ik dit hoofdstuk.

Let op, lieve lezer, dit is het theoretische hoofdstuk. Het kan veel (nieuwe) informatie bevatten, wat overweldigend kan aanvoelen. Je kan dit hoofdstuk ook overslaan, maar onthoud dan in ieder geval dit: datgene wat de vorige generaties Molukkers hebben meegemaakt, kan nog steeds invloed hebben op jouw lichaam en gedrag.

Generationeel trauma klinkt enorm negatief. Niemand wil een trauma oplopen, laat staan bij zich dragen, al helemaal niet als dit trauma niet van jou is. Toch is het niet alleen negatief. Generationeel trauma betekent dat er mensen zijn geweest die jou zijn voorgedaan. Die bepaalde heftige gebeurtenissen overleefden en zich hebben aangepast om zo goed mogelijk te overleven. Het lichaam past zich ook aan op deze gebeurtenissen.

Om dit zo goed mogelijk te kunnen uitleggen, volgt er nu eerst een stuk theorie over de biologie en psychologie van generationeel trauma. Daarna komen er praktische voorbeelden. Laten we hier samen doorheen gaan.

De biologie van generationeel trauma

Vanuit wetenschappelijk onderzoek is bekend dat we niet alleen ons DNA erven van onze ouders, maar ook extra informatie die bepaalt hoe dat DNA wordt gebruikt.³ Stel je voor dat je DNA een recept is dat je van je familie krijgt, met alle ingrediënten (je genen). Dat zegt nog niet precies *hoe* je moet koken. Die extra informatie is het epigenetisch materiaal, dat bestaat uit chemische verbindingen en eiwitten die rondom het DNA zitten. Het epigenetisch materiaal werkt als aantekeningen in de kantlijn van het recept.⁴ Bijvoorbeeld: 'Laat dit ingrediënt weg' of 'Voeg dit pas later toe.' Het bepaalt welke genen 'aan' of 'uit' staan. Behalve

Ʒen paradijsvogel in een duivenkooi

met Joenoes Polnaija

“Er is een Molukse Lente begonnen”, zegt Joenoes terwijl hij de zaal inkijkt. Ik ben aanwezig op een netwerkevent georganiseerd door Maluku Utrecht en luister aandachtig naar wat acteur en theatermaker Joenoes Polnaija (36) te vertellen heeft. Joenoes vertelt over zijn documentaire Kleinkinderen van de Oost en hoe generationeel trauma hier een rol in speelde. De grootste groep Molukkers in Nederland heeft een collectief trauma dat nog doorleeft in de jongste generaties. Jarenlang is dit onderwerp een taboe geweest, maar steeds vaker spreekt de derde en vierde generatie zich uit over deze pijn, zo ook Joenoes.

Dus begon mijn zoektocht bij hem. We spreken elkaar in een klein café in Utrecht, midden in het centrum. Er schijnen nog wat verdwaalde zonnestralen door het raam wanneer ik in mijn ooghoek de deur zie opengaan. “Dag *bung*”, begroet ik hem. Joenoes was de eerste die ik benaderde voor dit boek. Op hoop van zegen stuurde ik een bericht of hij met mij wilde praten en ik kreeg al snel een positieve reactie. Zonder dat we elkaar echt kennen, omhelzen we en nog voordat ik zit, voelt het alsof ik naast familie plaatsneem. Ik kan het nog niet helemaal uitleggen, maar het vertrouwde gevoel dat mij hier overvalt zou ik nog vaak meemaken. Waar je vroeger leert om niet zomaar met vreemden mee te gaan, geldt dat niet voor Molukkers onder elkaar blijkt. Zal dat het gemeenschapsgevoel zijn?

Joenoës is geboren in Assen, buiten de Molukse wijk, maar na een aantal jaar toch opgegroeid in de wijk Tiel. Zijn moeder is Johanna Lumulisanaij, dochter van Simon Lumulisanaij en Elisabeth Tjitji (zij is Sundanese uit het westen van Java). Zijn vader is Tom Polnaija, zoon van Frans Polnaija en Johanna Souhuwat (zij is Moluks-Javaans). Dat maakt Joenoës deels Javaans, deels Moluks. “Om even in koloniale termen te praten, ik ben geen volbloed. Ik ben wel bruin en bruin, dus dan zie je het niet zo goed”, lacht Joenoës.

Zijn vader wilde niet dat Joenoës’ broertje en hij opgroeiden in de wijk. Wel leerde hij hen alleen Maleis. Daarin was zijn vader een beetje tegenstrijdig. Toen hij vier jaar oud was, leerde Joenoës pas zijn eerste woorden Nederlands, op de basisschool. De eerste jaren van zijn leven sprak hij een soort mengelmoes van Maleis en Nederlands. Hij kan zich nog goed herinneren dat hij Maleise woorden gebruikte om vragen van zijn docent te beantwoorden omdat hij de Nederlandse niet wist. Dus op de vraag: “Met wie was je dit weekend?” Kreeg de docent gewoon het antwoord: “Met mijn *ade ade* en *papa ani*.” Doordat bijna de helft van zijn klas uit Molukse kinderen bestond, kon Joenoës nog lang Maleis blijven praten. De Molukse kinderen deden dat onder elkaar en ook de Nederlandse kinderen namen de taal over.

Al vroeg kreeg Joenoës zijn familiegeschiedenis te horen. Zijn vader was betrokken bij de gijzeling van de lagere school in Bovensmilde in 1977. Elk jaar rond de tijd dat de acties werden herdacht hing er een gespannen sfeer in huize Polnaija. Zijn vader was achttien toen hij meedeed aan de actie. “Maart, april, mei, ik noem dat het Molukse kwartaal. In deze maanden worden de belangrijke dagen herdacht die zijn gebeurd in de jaren vijftig, zestig, zeventig.” Denk aan de aankomst, Dag van de Helden, RMS-dag en de herdenking van de Punt. Die spanning die er vroeger hing is tot op de dag van vandaag voelbaar, vertelt Joenoës. “Mijn ouders waren het stereotype van de tweedegeneratie-Molukker. Ze waren gewoon het product van twee ouders die zijn weggerukt uit

De plek creëren waar jij wordt gevierd

met Rocky Hehakaija

Het appartement, vier hoog in Amsterdam, is kleurrijk versierd. De muren hebben verschillende kleuren en zijn gevuld met foto's die recht uit een magazine lijken te komen. De schappen gevuld met voetbalboeken leiden mij naar een knusse eettafel in de hoek van de keuken. Er wordt een schaal met spekkook op tafel gezet en ik krijg meteen iets te drinken.

Rocky, ook wel Roxanne, Hehakaija (41) is een bom van energie. We springen samen midden in een gesprek over het weer, haar feestje van de dag ervoor en dat we beiden lang zijn. Zo zijn er meerdere overeenkomsten want net zoals ik, is Rocky een dubbelbloed. Geboren uit een Nederlandse moeder, Truus, en Molukse vader, Johan, wier portretten ze op haar armen getatoeëerd heeft. Samen met haar broer Gerson groeide ze op tussen de flats in Uithoorn. Ik zeg tussen, want de straat was haar huiskamer. Hier leerde ze haar eerste voetbaltrucs die de basis hebben gelegd voor haar imposante voetbalcarrière. "Alles en iedereen kwam daar samen. Ook de jongeren die thuis misschien wel met twaalf mensen in hetzelfde huis zaten als wij met zijn vieren woonden." Daar zag ze: niet iedereen heeft het prettig thuis (Rocky dan gelukkig wel), maar op het pleintje is iedereen aan het chillen. Een beeld dat haar nog ver zou brengen in haar leven...

Rocky Hehakaija komt uit een warm nest met veel liefde en zorg. Ze is sportief opgevoed en haar positiviteit overspoelt je; daar is zij zich

ook bewust van. Vroeger had ze wel eens ‘het kwaad in haar buik’ maar na een goede huil- of scheeuw bui brak de zon weer door de wolken. Ze wilde toen, en wil nog steeds, haar blijdschap met iedereen delen. Ze beschrijft zichzelf als een open boek, “soms té open”, zegt ze met een schuin oog naar haar vrouw die lachend langsloopt. Rocky is altijd bezig met anderen, bewust en onbewust. Haar grootste doel is dat de ander zich gezien voelt. Om dat te bereiken, creëert ze een veilige omgeving en zorgt ze dat je je welkom voelt (met spekkook en wat te drinken bijvoorbeeld).

Sinds ze zich kan herinneren draagt Rocky een positief licht met haar mee. Dat begon al vroeg met de weekafsluiting op haar basisschool, hier zong en danste ze het hardst mee uit puur enthousiasme. Ze was niet bang voor de spotlight. Ook heeft ze er altijd voor gezorgd niemand bewust buiten te sluiten. Daar hoorde voor haar ook het opkomen voor anderen bij, tegen pesters bijvoorbeeld. Het niet tegen onrecht kunnen en een fijne omgeving creëren, heeft ze van haar ouders vertelt ze. “Met schoolkamp ging mijn vader mee om te helpen. Ik had een klasgenootje met reuma en tijdens het wandelen in het bos was mijn vader de eerste die hem op zijn rug nam.” Hij was heel scherp in het zien van mensen. Dat was één van de belangrijkste waardes in het Hehakaija-huishouden. Rocky is er dan ook in haar dagelijks leven constant mee bezig. Zo zat ze laatst bij een Nike-shoot een tijd te praten met de EHBO’er die weggestopt achter een deur zat. Rocky wilde haar vooral laten weten dat ze gezien en gewaardeerd werd. “Dat kan misschien doodvermoeiend klinken, maar dat vind ik heel belangrijk. Ik zou zelfs mijn hele dag kunnen afzeggen als ik een gewond vogeltje op straat vind. Dan is dat op dat moment mijn eerste prioriteit.”

Bij de vraag welke rol het Moluks-zijn in haar jeugd heeft gespeeld, valt Rocky even stil. Haar moeder heeft de meeste zeggenschap gehad in haar opvoeding, omdat haar vader ploegendiensten draaide en zijn kinderen zo een hele week niet zag. “Of dan kwam hij binnen,

had een lekker broodje meegenomen en ging daarna meteen slapen en moesten wij stil zijn.” Rocky heeft daardoor in haar ogen meer een Nederlandse opvoeding gehad. De ‘standaard’ Molukse normen en waarden kreeg ze wel mee, zoals het respect voor ouderen, maar het belang van familiebanden is bijvoorbeeld niet iets wat hoog op het prioriteitenlijstje staat. “Ik zeg wel altijd ‘u’, maar weet ook niet wanneer ik de juiste aanspreekvorm als *usi*, *bung*, oom of tante moet gebruiken”, geeft Rocky toe. Het Moluks-zijn in Rocky’s jeugd vond ze vooral terug in het eten. Elk weekend aten ze een gerecht uit de Molukse keuken. Haar moeder had namelijk een kookboek gekregen van haar vaders familie en dat werd dan ook goed gebruikt. “Ik ben verder met weinig tastbare Molukse dingen opgegroeid”, vertelt Rocky en dat vindt ze best wel jammer. Ze mist een deel van haar Molukse familieverhaal. “Ik sta best wel ver van mijn Molukse familie af, ben ook niet echt een familiemens, terwijl ik wel veel liefde voor hen voel.”

Haar broer, neven en nichten houden zich veel meer bezig met het ‘traditionele’ Moluks-zijn. Zo belde broer Gerson haar boos op omdat ze de Molukse familie niet voor het eten had uitgenodigd bij haar bruiloft. Rocky trok zich daar weinig van aan. Ze heeft haar eigen set normen en waarden gecreëerd, waarin haar vrouw en zichzelf op de eerste plek staan. Toch voelt ze soms weemoed: de band met haar familie is niet zo sterk als ze misschien zou willen. “We hebben geen ruzie gehad ofzo, maar ik bewandel heel erg mijn eigen pad.” Dat eigen pad betekende dat ze niet altijd ruimte of prioriteit gaf aan familie en de Molukse cultuur. In plaats daarvan richtte Rocky zich vooral op zichzelf en bouwde ze een kring van vrienden om zich heen die voor haar voelen als familie. Wat voor haar daarin belangrijk is, zijn vrijheid en authenticiteit, de ruimte om jezelf te zijn én open te staan voor anderen. Voor Rocky betekent dat: je dienstbaar opstellen, juist als het met jezelf goed gaat. Dat draagt ze uit in haar werk bij Favela Street, waarover verderop in dit interview meer. Toch ontdekte Rocky dat ze die waarden niet alleen uit zichzelf heeft opgebouwd. Van haar neef hoorde ze dat hun opa en

